

Zdolność przedsiębiorstw do proinnowacyjnego współdziałania na przykładzie regionu kujawsko-pomorskiego

*Miroslaw Haffer**

Niezbędnym warunkiem zapewnienia pożądanego poziomu konkurencyjności gospodarce krajowej jest wysoka innowacyjności przedsiębiorstw w niej funkcjonujących. Tymczasem najnowsze statystyki wskazują, że polskie przedsiębiorstwa stronią od istotnych innowacji co sprawia, że polska gospodarka zajmuje czwarte od końca miejsce pod względem innowacyjności wśród 27 państw Unii Europejskiej. Pocieszenie się, że przez okres kryzysu gospodarczego polska gospodarka, jako jedyna w Unii Europejskiej, przeszła jako „zielona wyspa” nie zda się na wiele. Wykorzystywane dotychczas rezerwy o charakterze ekstensywnym wyczerpią się, a niski poziom innowacyjności gospodarki zdecydowanie pogorszy jej konkurencyjność. Szukanie przyczyn niskiej innowacyjności polskich przedsiębiorstw oraz wskazywanie skutecznych rozwiązań proinnowacyjnych jest najważniejszym zadaniem dla nauki i praktyki zarządzania w Polsce.

Współczesne teorie zarządzania, tworzone w warunkach postępującej globalizacji i rosnącej konkurencji międzynarodowej, odrzucają koncepcję budowania konkurencyjności przedsiębiorstw tylko na bazie własnych, samodzielnie kreowanych rozwiązań innowacyjnych [Biemans, 1992, ss. 92-93]. Największą szansę dla rozwoju przedsiębiorstw w postindustrialnej gospodarce opartej na wiedzy upatruje się w koncepcji współdziałania przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia sektorowego oraz instytucjonalnego. Budowanie oraz rozwijanie strategicznego współdziałania z tymi podmiotami otoczenia

* Prof. nadzw. dr hab., Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku

umożliwi przedsiębiorstwom wyższą mobilizację nakładów oraz informacji skutkujących zwiększaniem innowacyjności, elastyczności, szybkości oraz efektywności działania [Urban, Mayrhofer, Nanopoulos, 2001, ss. 191-192].

Turbulencja otoczenia wymusza na współczesnych przedsiębiorstwach konieczność rozwijania umiejętności adaptacyjnych, czyli „zdolności do przewyższania przeszkód i ograniczeń, pokonywania zagrożeń i nieoczekiwanych zdarzeń, formułowania oryginalnych i nowatorskich rozwiązań” [Nizard, 1998, s. 9]. Jako systemy otwarte wchodzą one w relacje i podlegają oddziaływaniom innych uczestników szeroko rozumianego otoczenia. W takich warunkach funkcjonowania muszą decydować o swoich postawach wobec uczestników otoczenia. Przyjmując postawę bierną wobec podmiotów otoczenia decydują się na strategię samodzielnego, ale najczęściej doraźnego konkurencyjnego. Wybierając postawę czynną aktywnie kształtują relacje z podmiotami otoczenia w celu zapewnienia sobie warunków skutecznego i długotrwałego konkurencyjnego za pomocą strategii opartej na kooperacji [Pierścionek, 2003, ss. 428-429].

Postawa kooperacyjna jest charakterystyczna zarówno dla przedsiębiorstw zmotywowanych do współdziałania chęcią obrony lub ochrony własnych oraz wspólnych interesów przed konkurentami (motywacja defensywna), jak również tych przedsiębiorstw, które dążą do realizacji ambitnych przedsięwzięć innowacyjnych, wymagających inwestycji przekraczających ich samodzielne możliwości (motywacja ofensywna) [Haus, 2002, s. 19].

W literaturze przedmiotu wskazuje się na trzy główne obszary korzyści osiąganych przez przedsiębiorstwa, które zbudowały silne relacje partnerskie i podjęły aktywne współdziałanie z podmiotami swojego otoczenia. Są to [Perry, 1999, s. 6]:

- poprawa w zakresie wykorzystania posiadanych zasobów oraz zmniejszenie ryzyka towarzyszącego przedsięwzięciom rynkowym,
- zwiększenie zdolności adaptacyjnych w warunkach permanentnie zmieniającego się otoczenia,
- uzyskanie dostępu do określonych zasobów wiedzy i umiejętności pozwalających na generowanie innowacyjnych rozwiązań.

Osiąganie takich korzyści dotyczy przedsiębiorstw, które posiadają zdolność odczytywania sygnałów zbliżających się zmian w otoczeniu i podejmowania odpowiednich strategicznych działań proinnowacyjnych. Sprawność takich działań wymaga od przedsiębiorstw uświadomienia sobie potrzeby współdziałania z różnymi podmiotami otoczenia sektorowego i instytucjonalnego oraz wypracowania umiejętności zarządzania relacjami z dużą liczbą interesariuszy [Reeves, Daimler, 2011-2012, ss. 40-41].

Celem opracowania jest prezentacja wybranych wyników badań empirycznych dotyczących zdolności przedsiębiorstw regionu kujawsko-pomorskiego do proinnowacyjnego współdziałania. Problematyka ta stanowiła fragment pakietu pracy 3 „Analiza potrzeb firm w regionie” projektu „Regional Innovation Strategy for Kujawy-Pomorze Region”, KUJPOMRIS, No 517514, realizowanego zespołowo pod kierownictwem naukowym autora niniejszego opracowania w ramach 6 Programu Ramowego UE [Haffer, Haffer, 2008, ss. 131-161]. Badanie zostało przeprowadzone w 2008 roku w 182 przedsiębiorstwach regionu. Potrzebne informacje z przedsiębiorstw oraz opinie przedstawicieli ich kadr kierowniczych uzyskano metodą wywiadu kwestionariuszowego.

Rozpoznanie zdolności przedsiębiorstw regionu kujawsko-pomorskiego do proinnowacyjnego współdziałania dokonano przez poszukiwanie odpowiedzi na następujące pytania:

- 1) Czy przedsiębiorstwa odczuwają potrzebę rozwijania proinnowacyjnego współdziałania z podmiotami otoczenia?
- 2) Jaka jest częstotliwość proinnowacyjnego współdziałania przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia?
- 3) Jakie są efekty proinnowacyjnego współdziałania przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia?
- 4) Jakie są bariery proinnowacyjnego współdziałania przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia?

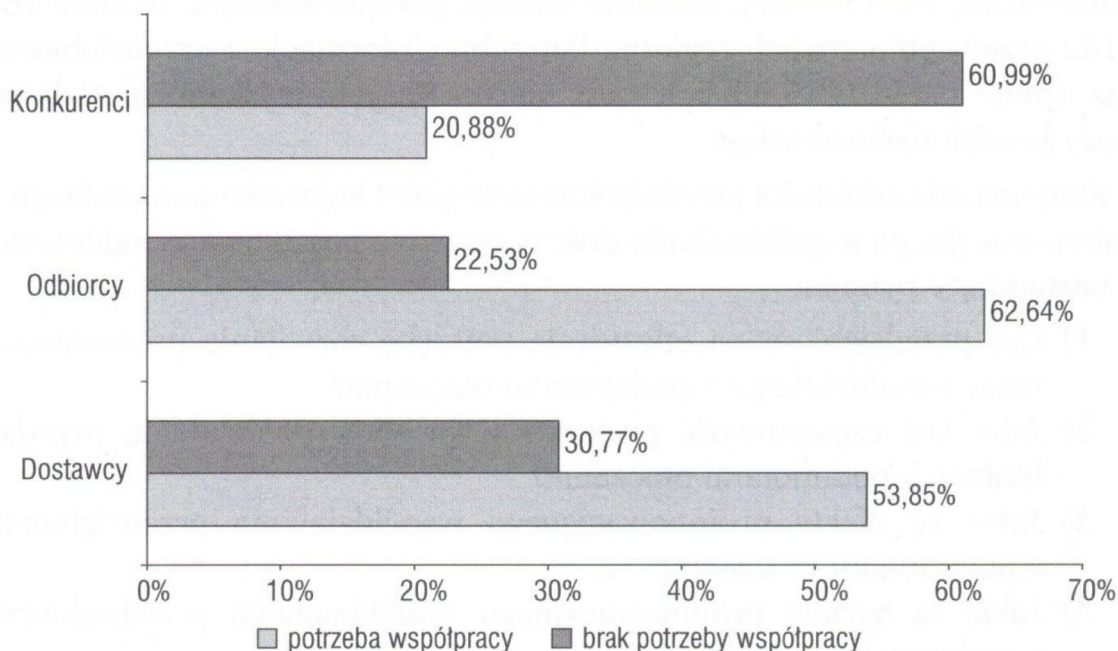
W kolejnych podrozdziałach zaprezentowano najważniejsze wyniki badań przybliżających wiedzę na temat tych przejawów zdolności badanych przedsiębiorstw do proinnowacyjnego współdziałania z podmiotami ich otoczenia.

20.1. Potrzeba proinnowacyjnego współdziałania przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia

Współczesne przedsiębiorstwa muszą wypracowywać sobie mechanizmy wyławiania sygnałów pochodzących z otoczenia zapowiadających istotne zmiany, ich interpretowania, podejmowania decyzji i działań doskonalenia swoich modeli biznesowych oraz kreowania nowego kształtu areny informacyjnej w sektorze swojego działania [Reeves, Daimler, 2011-2012, s. 41]. Aby takie mechanizmy pozyskiwania informacji oraz ich wykorzystywania dla potrzeb kreowania znaczących innowacji mogły powstawać w przedsiębiorstwach, muszą one rozumieć znaczenie i odczuwać potrzebę rozwijania róż-

nych form współdziałania z podmiotami swojego otoczenia. Badane przedsiębiorstwa zapytano bezpośrednio o potrzebę rozwijania współdziałania z podmiotami otoczenia sektorowego dotyczącego przedsięwzięć innowacyjnych. Wyniki badań prezentuje rysunek 20.1.

Rysunek 20.1. Potrzeba rozwijania proinnowacyjnego współdziałania badanych przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia sektorowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań w przedsiębiorstwach.

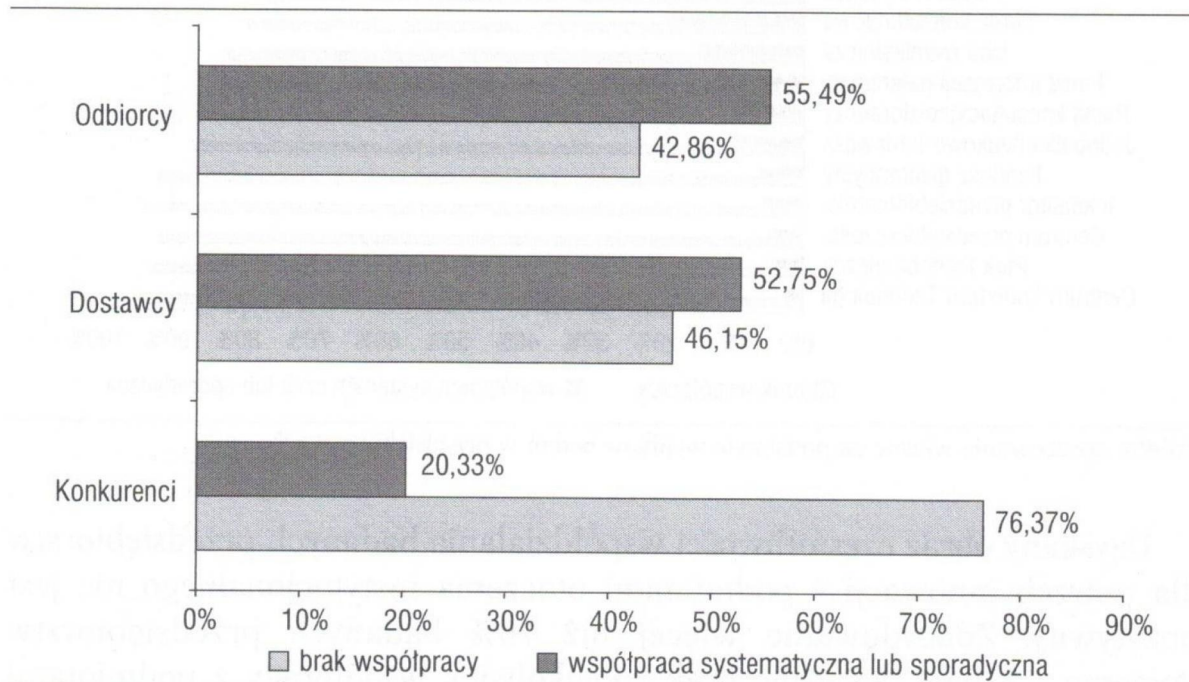
Natężenie odczuwania potrzeby proinnowacyjnego współdziałania decyduje o determinacji w rozwijaniu mechanizmu opierania przedsięwzięć innowacyjnych na budowaniu i zarządzaniu relacjami z podmiotami otoczenia sektorowego oraz instytucjonalnego. Wyniki badań wskazują jednak, że zakres odczuwania takiej potrzeby przez przedsiębiorstwa Pomorza i Kujaw jest niski. 60% badanych przedsiębiorstw deklaruje brak potrzeby współdziałania z konkurentami, 30% z dostawcami oraz 22% z odbiorcami. Trudno więc oczekiwać, że powszechnie będą one zawiązywały alianse strategiczne ze swoimi rywalami rynkowymi oraz powszechnie współpracowały z klientami i dostawcami przy podejmowaniu i realizacji znaczących innowacji. Obiecujące jednak jest to, że około 60% badanych przedsiębiorstw zdaje sobie sprawę ze znaczenia oraz odczuwa potrzebę współdziałania z odbiorcami i dostawcami. Także około 1/5 badanych przedsiębiorstw ma świadomość znaczenia współdziałania z konkurentami. Może to oznaczać, że przedsiębiorstwa te będą zmierzały do budowania proinnowacyjnych modeli biznesowych opartych na ścisłym współdziałaniu z podmiotami ich otoczenia sektorowego.

Pomimo, że w badaniu nie pytano bezpośrednio o potrzebę współdziałania z organizacjami otoczenia instytucjonalnego można przyjąć, że nie jest ona także powszechna w przedsiębiorstwach, o czym można wnioskować na podstawie wyników badań dotyczących częstotliwości i zakresu współpracy z podmiotami otoczenia.

20.2. Częstotliwość proinnowacyjnego współdziałania przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia

Świadomość potrzeby współdziałania jest niezbędna do budowania przez przedsiębiorstwa mechanizmu umożliwiającego proinnowacyjną współpracę z podmiotami otoczenia. Jednocześnie wiedza o częstotliwości oraz zakresie takiego współdziałania może stanowić miernik poziomu wykształcania się w przedsiębiorstwach takiego mechanizmu. Na rysunku 20.2 zaprezentowano wyniki badań dotyczące częstotliwości współdziałania badanych przedsiębiorstw przy realizacji przedsięwzięć innowacyjnych.

Rysunek 20.2. Częstotliwość proinnowacyjnego współdziałania badanych przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia sektorowego

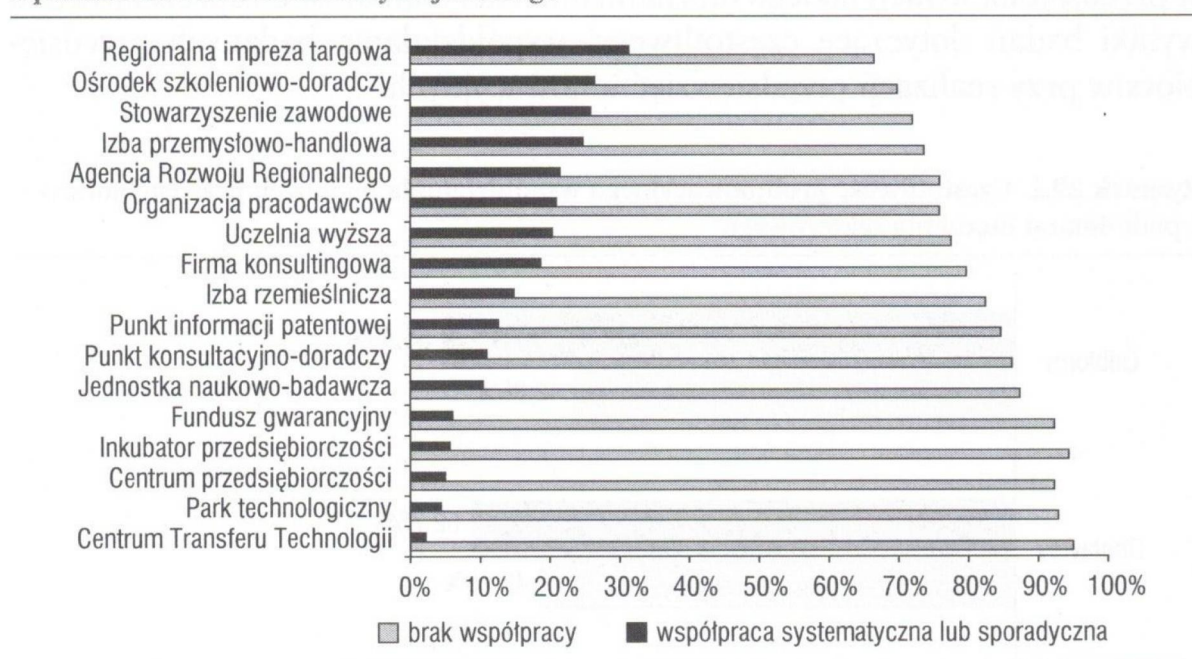
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań w przedsiębiorstwach.

Wyniki badań pokazują, że potrzeba współdziałania jest silnym motywatorem podejmowania działań przez przedsiębiorstwa. Ponad połowa badanych przedsiębiorstw współpracuje systematycznie lub sporadycznie w związku

z realizowanymi przedsięwzięciami innowacyjnymi z odbiorcami i dostawcami. Jednak tylko 1/5 badanych przedsiębiorstw realizuje taką współpracę z konkurentami, co jest konsekwencją świadomej potrzeby praktycznej realizacji wspólnych działań proinnowacyjnych. Przeszło 40% przedsiębiorstw nie podejmuje proinnowacyjnej współpracy z odbiorcami i dostawcami, pomimo że część z nich deklaruje potrzebę takiego współdziałania.

W wyniku realizacji polityki państwa ukierunkowanej na podniesienie innowacyjności i konkurencyjności polskiej gospodarki, wspieranej środkami Unii Europejskiej, intensywnie rozwijają się instytucje wspierania biznesu w Polsce. Przedsiębiorstwa mają wiele możliwości współpracy z tymi instytucjami w celu kreowania i komercjalizacji znaczących innowacji. Na rysunku 20.3 zaprezentowano wyniki badań dotyczące częstotliwości współdziałania badanych przedsiębiorstw z tymi instytucjami.

Rysunek 20.3. Częstotliwość proinnowacyjnego współdziałania badanych przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia instytucjonalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań w przedsiębiorstwach.

Uzyskany obraz częstotliwości współdziałania badanych przedsiębiorstw dla potrzeb innowacji z podmiotami otoczenia instytucjonalnego nie jest pozytywny. Zdecydowanie więcej niż 70% badanych przedsiębiorstw Pomorza i Kujaw deklaruje brak jakiejkolwiek współpracy z podmiotami otoczenia instytucjonalnego. Przeszło 20% współpracuje z takimi instytucjami, jak: regionalne imprezy targowe, ośrodki szkoleniowo-doradcze, stowarzyszenia zawodowe, izby przemysłowo-handlowe, agencje rozwoju regionalnego, organizacje pracodawców, uczelnie wyższe. Można uznać, że większość z tych instytucji stanowi tradycyjne otoczenie polskiego biznesu,

niekoniecznie wyspecjalizowane we wspieraniu przedsiębiorstw w dokonywaniu „skoku innowacyjnego”.

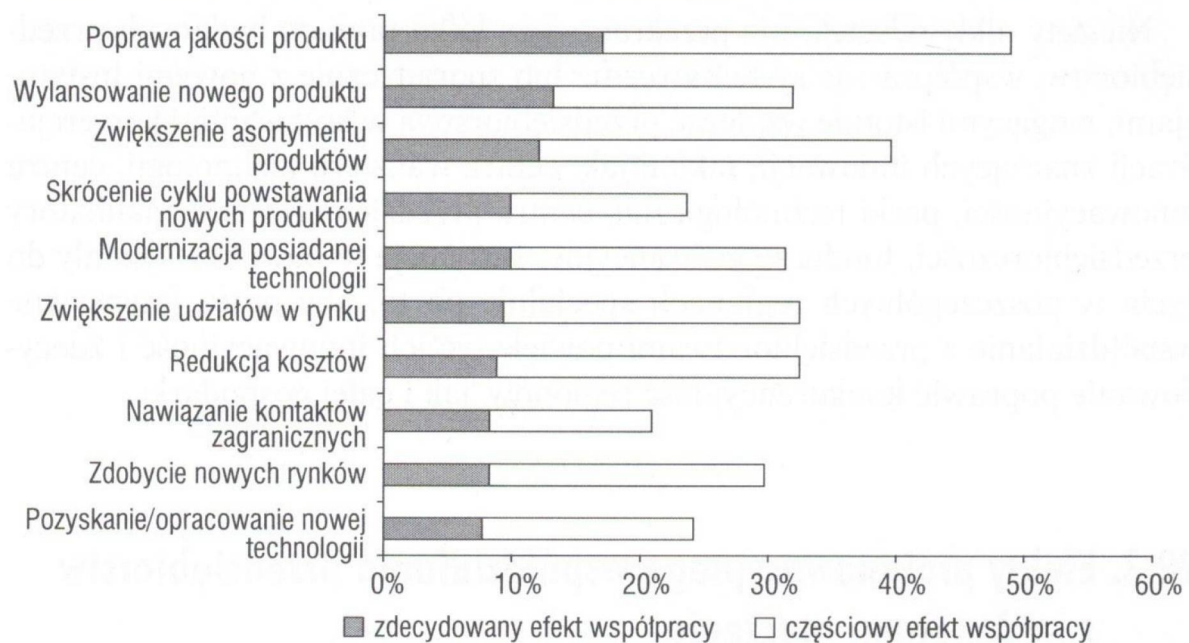
Niestety nikły odsetek, nie przekraczający kilku procent badanych przedsiębiorstw, współpracuje systematycznie lub sporadycznie z nowymi instytucjami, mogącymi istotnie wspierać przedsiębiorstwa w kreowaniu i komercjalizacji znaczących innowacji, takimi jak: centra transferu technologii, centra innowacyjności, parki technologiczne, centra przedsiębiorczości, inkubatory przedsiębiorczości, fundusze gwarancyjne. Instytucje te powołane zostały do życia w poszczególnych regionach specjalnie po to, aby przez intensywne współdziałanie z przedsiębiorstwami powiększyć ich innowacyjność i zdecydowanie poprawić konkurencyjność regionów, jak i całej gospodarki.

20.3. Efekty proinnowacyjnego współdziałania przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia

Proinnowacyjne współdziałanie przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia sektorowego i instytucjonalnego z założenia powinno zwiększać sprawność zarządzania procesami innowacyjnymi w przedsiębiorstwach. Oczekuje się, że wieloaspektowa współpraca z interesariuszami zapewni przedsiębiorstwom zdecydowany wzrost innowacyjności i konkurencyjności. Intensywność i jakość proinnowacyjnego współdziałania z podmiotami otoczenia będzie decydowała o efektach osiąganym przez przedsiębiorstwa. Prezentowane wyniki badań nie ukazują wysokiej intensywności i jakości współdziałania badanych przedsiębiorstw z organizacjami z ich otoczenia, dlatego nie wróżą one rewolucji w zakresie istotnego wzrostu ich innowacyjności. Rysunek 20.4 prezentuje efekty uzyskane przez badane przedsiębiorstwa w wyniku proinnowacyjnej współpracy z podmiotami otoczenia sektorowego.

Jak wynika z badań, efekty proinnowacyjnego współdziałania uzyskane przez badane przedsiębiorstwa są mizerne. Nieco ponad 10% współpracujących z podmiotami otoczenia sektorowego przedsiębiorstw uzyskało: poprawę jakości produktów, wylansowało nowe produkty lub zwiększyło asortyment produktów. Mniej niż 10% przedsiębiorstw: skróciło cykle powstawania nowych produktów, zmodernizowało posiadaną technologię, zwiększyło udział w rynku, zredukowało koszty, nawiązało kontakty zagraniczne, zdobyło nowe rynki oraz pozyskało nową technologię. Pomimo że zdecydowanie więcej badanych przedsiębiorstw deklaruje dodatkowe (mniej wyraziste) efekty współpracy w powyższych obszarach, to jednak nie wskazują one na zdecydowaną poprawę innowacyjności i konkurencyjności badanych przedsiębiorstw w wyniku realizowanej współpracy z podmiotami otoczenia sektorowego. Być może są one jednak zapowiedzią przyszłych, bardziej spektakularnych efektów.

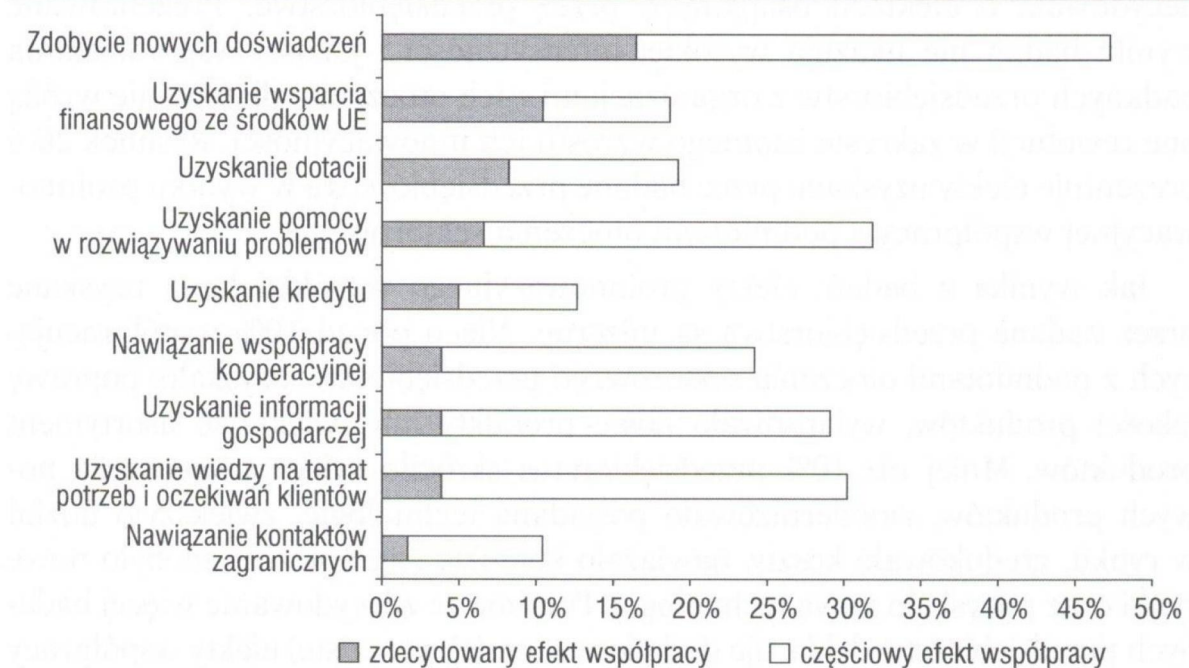
Rysunek 20.4. Efekty współdziałania badanych przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia sektorowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań w przedsiębiorstwach.

Nie lepiej wyglądają także efekty współdziałania badanych przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia instytucjonalnego, co pokazuje rysunek 20.5.

Rysunek 20.5. Efekty współdziałania badanych przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia instytucjonalnego

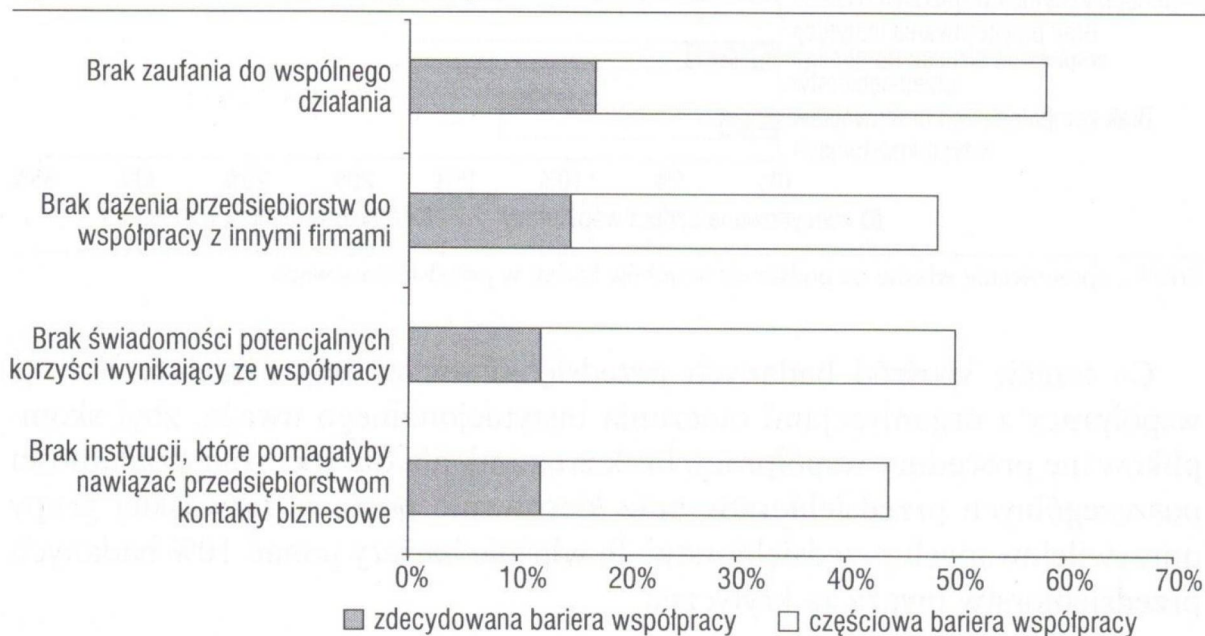
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań w przedsiębiorstwach.

Na wyraźne efekty współpracy z organizacjami otoczenia instytucjonalnego, takie jak uzyskanie: dotacji, kredytu, pomocy w rozwiązaniu problemu, współpracy kooperacyjnej, informacji gospodarczych, wiedzy na temat potrzeb i oczekiwań klientów, kontaktów zagranicznych wskazało zdecydowanie mniej niż 10% badanych przedsiębiorstw. Najwyżej, bo nieznacznie ponad 10% badanych przedsiębiorstw, oceniono efekty współdziałania dotyczące uzyskania wsparcia z środków Unii Europejskiej oraz zdobycie nowych doświadczeń. Zdecydowana jednak większość przedsiębiorstw współdziałających z organizacjami otoczenia instytucjonalnego wskazuje na częściowe efekty współpracy, które mogą decydować o przyszłych korzyściach dla badanych przedsiębiorstw.

20.4. Bariery proinnowacyjnego współdziałania przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia

Słabo uświadomiona przez przedsiębiorstwa potrzeba współdziałania z podmiotami otoczenia oraz niezadowalająca intensywność takiej współpracy ma swoje przyczyny. Chcąc je rozpoznać zwrócono się do przedstawicieli kadr kierowniczych badanych przedsiębiorstw o wyrażenie opinii na temat barier proinnowacyjnej współpracy z podmiotami sektorowego oraz instytucjonalnego otoczenia. Wyniki tych badań odnośnie do barier współpracy badanych przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia sektorowego prezentuje rysunek 20.6.

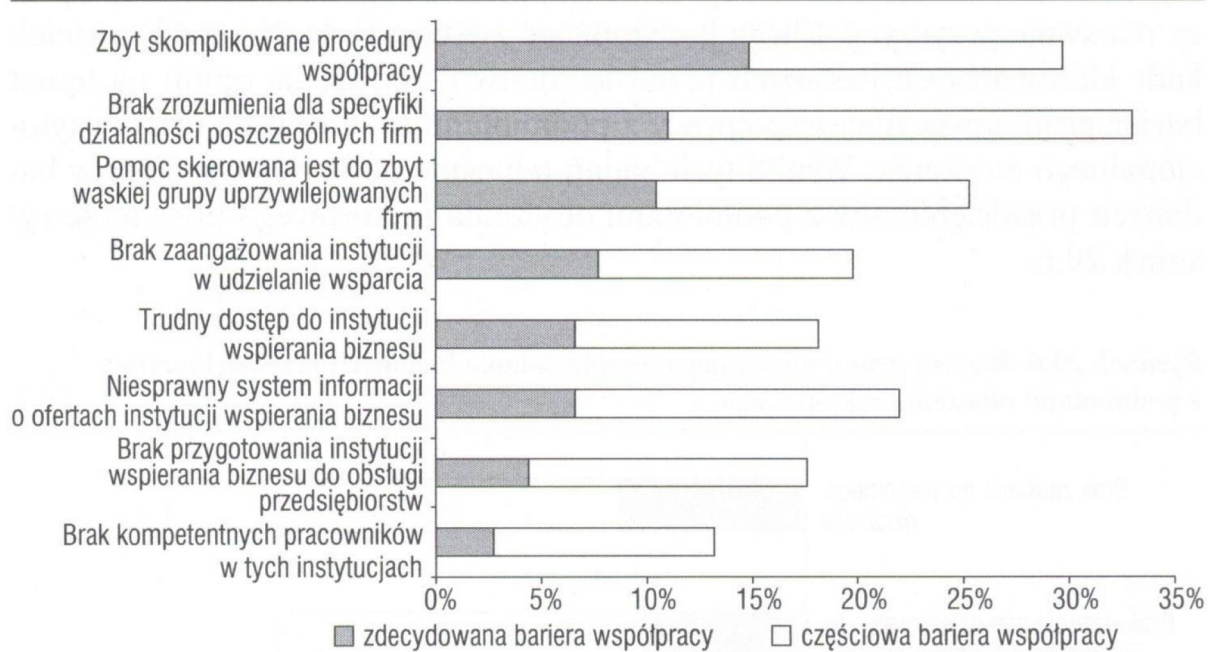
Rysunek 20.6. Bariery proinnowacyjnego współdziałania badanych przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia sektorowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań w przedsiębiorstwach.

Blisko 50% badanych przedsiębiorstw dostrzega czynniki zniechęcające do współpracy z podmiotami z ich sektorowego otoczenia. Około 15% przedsiębiorstw część z tych czynników traktuje wręcz jako zdecydowane bariery współdziałania. Do takich barier należą: brak zaufania do wspólnego działania, brak dążenia przedsiębiorstw do współpracy z innymi firmami, brak świadomości potencjalnych korzyści wynikających ze współpracy oraz brak instytucji, które pomagałyby nawiązać przedsiębiorstwom kontakt biznesowy. Bariery te mogą świadczyć o braku otwartości badanych przedsiębiorstw na współpracę i o posiadaniu niewystarczającej wiedzy na temat roli jaką powinny pełnić w gospodarce instytucje wspierania biznesu. Prawdopodobnie stosunek przedsiębiorstw do tych instytucji oraz bierne postawy podmiotów otoczenia instytucjonalnego wobec przedsiębiorstw ograniczają praktyczny zakres pożądanego ich współdziałania. Rysunek 20.7 obrazuje wyniki badań dotyczące postrzeganych przez badane przedsiębiorstwa barier współpracy z podmiotami otoczenia instytucjonalnego.

Rysunek 20.7. Bariery współdziałania badanych przedsiębiorstw z podmiotami otoczenia instytucjonalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań w przedsiębiorstwach.

Co trzecie spośród badanych przedsiębiorstw za najważniejsze bariery współpracy z organizacjami otoczenia instytucjonalnego uważa: zbyt skomplikowane procedury współpracy, brak zrozumienia dla specyfiki działalności poszczególnych przedsiębiorstw oraz kierowanie pomocy do wąskiej grupy uprzywilejowanych przedsiębiorstw. Te właśnie bariery ponad 10% badanych przedsiębiorstw uważa za krytyczne.

Ponadto w opinii kilkunastu procent kadr kierowniczych badanych przedsiębiorstw, ważnymi barierami współpracy są: brak zaangażowania instytucji w udzielanie wsparcia, trudny dostęp do instytucji wspierania biznesu, niesprawny system informacji o ofertach instytucji wspierania biznesu, brak przygotowania instytucji wspierania biznesu do obsługi przedsiębiorstw oraz brak kompetentnych pracowników w tych instytucjach. Należy mieć nadzieję, że wyeliminowanie tych barier zintensyfikuje proinnowacyjne współdziałanie przedsiębiorstw z instytucjami wspierania biznesu.

* * *

Zaprezentowane wyniki badań pokazują mało optymistyczny obraz zdolności przedsiębiorstw do proinnowacyjnego współdziałania z podmiotami ich otoczenia. W ich mechanizm adaptacyjny współdziałanie jest słabo wkomponowane, co oznacza, że bardziej ufają strategiom samodzielnego konkurowania niż strategiom opartym na kooperacji. Skutkuje to niskim poziomem ich innowacyjności, ograniczającej się do podejmowania przede wszystkim płytkich, często naśladowczych innowacji. Obraz taki uzyskano w wyniku badań reprezentatywnej próbki przedsiębiorstw regionu kujawsko-pomorskiego, ale może on być traktowany jako istotny przejaw sytuacji w polskiej gospodarce.

Upowszechnienie się modelu biznesowego opartego na proinnowacyjnym współdziałaniu w przedsiębiorstwach wymaga zarówno zmiany postaw samych przedsiębiorstw, jak i postaw instytucji wspierania biznesu. Przedsiębiorstwa muszą zrozumieć i wzbudzić w sobie potrzebę współdziałania i przyjąć czynną postawę wobec interesariuszy. Instytucje wspierania biznesu muszą zaś zdecydowanie zwiększyć swoje zaangażowanie w przekonywanie przedsiębiorstw do swojej oferty i zachęcanie ich do współpracy proinnowacyjnej. Szybki i widoczny postęp w innowacyjności przedsiębiorstw nie nastąpi, jeżeli stwierdzone bariery współdziałania nie zostaną zlikwidowane.

Streszczenie

Opracowanie prezentuje stwierdzone empirycznie prawidłowości dotyczące zdolności do proinnowacyjnego współdziałania przedsiębiorstw wiodących branż przemysłu regionu kujawsko-pomorskiego. Badanie zostało przeprowadzone w 2008 roku w 182 przedsiębiorstwach regionu. Potrzebne informacje z przedsiębiorstw oraz opinie przedstawicieli ich kadr kierowniczych uzyskano metodą wywiadu kwestionariuszowego. W ramach procedury badawczej